

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента Тильчика В'ячеслава В'ячеславовича на дисертаційне дослідження Гуцула Вадима Володимировича «Адміністративно-правове забезпечення правової освіти населення», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Актуальність теми дисертації

На сьогодні проблема розвитку правової освіти є нагальною в умовах побудови сучасної правової держави. Адже демократичні процеси, що відбуваються в Україні, здійснюються на тлі поширеної зневаги до права, яка виявляється у недотриманні конституційних прав і свобод громадян; ухваленні законів, що не відповідають Конституції України; порушенні державними органами, відомчими і посадовими особами встановлених державою приписів; прояві правового нігілізму та крайнього ступеню деформації правосвідомості, що призводить до криміналізації суспільних відносин, поширення корупції тощо. Отже, основні зусилля слід спрямувати на забезпечення реалізації правової політики держави щодо розвитку правової освіти населення.

Окрім того, з набуттям Україною незалежності проблема правової освіти актуалізувалася, що було обумовлено необхідністю формування громадянина з активною життєвою позицією, здатного захистити свої права та свободи. Стислий аналіз генези правової освіти свідчить, по-перше, що на всіх етапах історичного розвитку правова освіта поступово ставала функцією держави, а її зміст змінювався залежно від соціально-економічної, політичної, культурної трансформації суспільства: від виховання законослухняного підданого до виховання законослухняного громадянина, а

пізніше – до формування «нового» громадянина, який усвідомлює свої права та обов'язки та у разі необхідності може їх захистити. По-друге, дослідження генези правової освіти свідчить про переважний розгляд її як складової системи освіти, зокрема у контексті шкільної освіти. На сьогодні відсутнє комплексне дослідження правової освіти населення як окремого виду діяльності державних та недержавних закладів, установ, організацій.

Усе викладене актуалізує дослідження проблеми адміністративно-правового забезпечення правової освіти населення та обумовлює необхідність визначення ефективних шляхів розвитку адміністративного законодавства в частині удосконалення механізмів реалізації державної правової політики щодо правової освіти населення.

Отже, дисертаційне дослідження є фактично першою в сучасній адміністративно-правовій науці спробою ґрунтовно та фундаментально проаналізувати адміністративно-правове забезпечення правової освіти населення. Як свідчить зміст дисертації, основоположною базою дослідження стали праці із загальної проблематики адміністративного права та процесу, інформаційного та фінансового права.

Ступінь обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Основні наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертації, є теоретично обґрунтованими, що забезпечується застосуванням раціональної сукупності сучасних загальнофілософських, загальнонаукових та спеціальних методів і принципів наукового пізнання. Її зміст складається із вступу, трьох розділів, які поєднують вісім підрозділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Структура повністю відповідає меті і завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі питання, визначені автором.

У вступі здійснено обґрунтування теми дослідження; акцентовано увагу на ключових позиціях, які свідчать про актуальність теми, її зв'язок з

відповідними науковими програмами, планами, темами, грантами; визначено мету та завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; окреслено нормативну та емпіричну основу дисертаційного дослідження; доведено наукові позиції, що складають наукову новизну представленого дослідження; наведено практичне значення отриманих результатів, дані про апробацію матеріалів дисертації, структуру та обсяг дослідження.

У першому розділі здійснено загальну характеристику теоретико-методологічних засад забезпечення реалізації правової політики держави щодо правової освіти населення. Виходячи з викладеного, дисертант розглядає правову освіту як напрям державної політики (с.38) та як об'єкт адміністративно-правового регулювання (с. 43), виокремлює основні ознаки правової освіти як напрямку державної політики (с. 39), визначає принципи правової освіти (с. 46), формулює сутність адміністративно-правового регулювання правової освіти та визначає його характерні ознаки. Окрім того, здійснено аналіз нормативно-правового забезпечення, а також системи суб'єктів формування та реалізації державної правової політики щодо правової освіти населення. Аналіз нормативно-правових актів, здійснений автором, дозволяє йому зробити висновок про низький рівень урегулювання питання правової освіти, що пов'язано з відсутністю визначення правової компетенції як окремої, а не складової інших компетентностей, зокрема освітньої, громадянської; невиконанням багатьох положень, визначених у нормативно-правових актах, що регулюють питання правової освіти на загальнодержавному рівні або не відповідність їх вимогам часу. Доведено, що недоліками нормативно-правового забезпечення на сьогодні є також відсутність системного підходу до регулювання правової освіти, визначення стратегічних напрямів її розвитку і реалізації з урахування сучасних національних та світових тенденцій щодо планування, розвитку та її шляхів реалізації (с. 74). З огляду на викладене, запропоновано ухвалення Концепції правової освіти населення та Закону України «Про правову освіту населення».

Другий розділ присвячено аналізу адміністративно-правового механізму, форм та методів забезпечення реалізації правової освіти населення, а також дослідженню адміністративних процедур реалізації правової освіти населення. З урахуванням викладеного, визначено структуру адміністративно-правового механізму забезпечення реалізації правової освіти населення, складовими якої є нормативна, інституційна, функціональна та розкрито їх сутність: нормативна складова адміністративно-правового механізму забезпечення реалізації правової освіти населення являє собою сукупність норм вітчизняних та міжнародних нормативно-правових актів, що регулюють адміністративно-правове забезпечення реалізації правової освіти населення; інституційна складова адміністративно-правового механізму забезпечення реалізації правової освіти населення – це сукупність суб'єктів забезпечення та реалізації державної політики у сфері правової освіти населення, а також їх повноважень щодо створення умов для формування та реалізації цього процесу; функціональна складова адміністративно-правового механізму забезпечення реалізації правової освіти населення являє собою процес практичної реалізації юридичних приписів у правомірних діях суб'єктів забезпечення реалізації правової освіти населення (с. 117, 119, 129). Наведено визначення форми забезпечення правової освіти населення як зовнішнього вияву сукупності однорідних дій органів державної влади, місцевого самоврядування та громадських об'єднань, визначених їхніми функціями та компетенціями, за допомогою яких здійснюється вплив на забезпечення формування та реалізації правової освіти населення (с. 134). Виокремлено основні організаційні форми забезпечення правової освіти відповідно до таких суб'єктів: Верховна Рада України – парламентські слухання; органи виконавчої влади – наради, лекції, семінари, тренінги, флешмоби, вуличне інформування, підписання меморандумів, виїзне консультування, форуми; ЗВО – юридичні клініки; бібліотеки та ЗМІ – виступи, інтерв'ю, телевізійні передачі, журналістські розслідування тощо (с. 154). Запропоновано визначення методу забезпечення правової

освіти населення як застосованих суб'єктом формування та реалізації державної політики у сфері правової освіти науково обґрунтованих прийомів та засобів, спрямованих на реалізацію визначеної мети щодо правової освіти населення (с. 142). Охарактеризовано адміністративну процедуру реалізації правової освіти населення як нормативно встановленого порядку здійснення суб'єктами забезпечення правової освіти населення дій з реалізації їх компетенцій щодо створення умов для формування, поширення та застосування правових знань широкими верствами населення (с. 156). Акцентовано на недоліках адміністративної процедури надання БПД, а саме: фактична неможливість заміни особою адвоката у зв'язку з неможливістю центрів безоплатної вторинної правової допомоги самостійно прийняти рішення про заміну адвоката; плінність кадрів та їх незначний практичний досвід, що на сьогодні є основною проблемою, яка безпосередньо стосується якості надання правової допомоги та запропоновано шляхи їх усунення (с. 171-172).

Третій розділ присвячено визначенню шляхів удосконалення формування та реалізації державної правової політики щодо правової освіти населення, що включає аналіз зарубіжного досвіду формування та реалізації державної політики України щодо правової освіти населення, а також перспективи розвитку адміністративного законодавства в частині удосконалення механізмів реалізації державної правової політики щодо правової освіти населення.

Обрана структура дозволила дисертанту повною мірою дослідити предмет дисертаційної роботи та з'ясувати авторський творчий задум, спрямований на визначення адміністративно-правового забезпечення правової освіти населення.

Безсумнівною перевагою роботи є використання великого обсягу нормативно-правових актів, як законодавчих, так і підзаконних, загальнотеоретичних наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених,

розробок фахівців у галузі теорії права, адміністративного, статистичних матеріалів щодо діяльності суб'єктів правової освіти населення.

Достовірність і наукова новизна одержаних результатів

Положення дисертації ґрунтуються на об'єктивних теоретичних дослідженнях, висновки є достовірно обґрунтованими та базуються на теоретичних судженнях автора. Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні комплексних монографічних досліджень, спрямованим на вивчення та вдосконалення адміністративно-правового забезпечення правової освіти населення. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку наукових положень, висновків та пропозицій.

У процесі дослідження дисертант опрацював широке коло літературних джерел комплексного та монографічного характеру, автори яких є фахівцями у галузі адміністративного, інформаційного, фінансового права та інших галузевих правових наук, відповідне законодавство і практику його застосування. Завдяки цьому автор послідовно, системно і конструктивно проаналізував важливі теоретичні питання, що розкривають зміст теми дослідження, відзначив методологічне значення різних поглядів учених на адміністративно-правове забезпечення правової освіти населення.

Особливу цінність роботі надала приділена автором значна увага аналізу адміністративних процедур реалізації правової освіти, до яких дисертант відносить: процедури, що передбачають порядок ухвалення нормативних актів у сфері правової освіти населення; процедури організації роботи державних органів, органів місцевого самоврядування щодо реалізації правової освіти населення; процедури здійснення повноважними суб'єктами правоосвітньої діяльності; процедури здійснення повноважними суб'єктами консультативної діяльності; процедури здійснення повноважними суб'єктами правопросвітницької діяльності; процедури розгляду звернень громадян щодо реалізації їх прав та законних інтересів у сфері правової

освіти; контрольно-наглядові процедури у сфері реалізації правової освіти населення. Отже, адміністративні процедури у сфері реалізації правової освіти населення охоплюють увесь спектр діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування з унормування, організації, контролю та нагляду щодо реалізації правової освіти населення. (с. 157).

Окрему увагу дисертант приділяє аналізу зарубіжного досвіду формування та реалізації державної політики щодо правової освіти населення, що дозволяє автору дійти висновку про те, що в країнах ЄС створено структуровану систему правової освіти, від початкової школи (а в деяких країнах з дитячого садка) до вищої школи, що включає в себе спеціалізовані програми спеціальної, технічної та професійної освіти (с. 192). Окрім того, дисертант акцентує на положеннях, які слід імплементувати у сферу правової освіти населення на законодавчому рівні, на рівні суб'єктів надання правової освіти, на рівні закладів вищої освіти, на рівні підготовки кадрів.

З огляду на це, можна констатувати, що достовірність отриманих результатів і обґрунтованість сформульованих пропозицій визначається правильно обраним методологічним підходом до проведеного дослідження, всебічним використанням наукового та емпіричного матеріалу.

Оцінюючи новизну одержаних результатів, слід зазначити, що вона визначається насамперед тим, що в межах єдиного комплексного дослідження уперше зроблено спробу обґрунтування необхідності розмежування повноважень Міністерства освіти і науки (далі – МОН України) та Міністерства юстиції України (далі – Мін'юст України) залежно від видів освіти. Акцентовано на необхідності оптимізації роботи МОН України на рівні формальної освіти з питань розробки державних стандартів з правової (юридичної) освіти, запровадження системної, наскрізної правової освіти на рівні дошкільної, шкільної, вищої освіти. Водночас Мін'юст, як провідний орган у системі центральних органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної правової політики, має

спрямовувати свою діяльність на здійснення загального управління на неформальному рівні: у сфері надання безоплатної первинної правової допомоги та безоплатної вторинної правової допомоги, міжнародно-правового співробітництва, зокрема й у сфері правової освіти. Окрім того, удосконалено систему суб'єктів реалізації правової політики держави та забезпечення правової освіти, що являє собою ієрархічно побудовану структуру, яка включає 1) суб'єкти забезпечення правової політики – Верховна Рада України та Президент України; 2) суб'єкти забезпечення і реалізації правової політики – МОН України та Мін'юст України; 3) суб'єкти реалізації правової політики – центральні та місцеві органи виконавчої влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, навчальні та культурні заклади, юридичні клініки, наукові установи, видавництва і видавничі організації, засоби масової інформації (далі – ЗМІ) у сфері правової освіти, а також правоосвітні громадські організації. При цьому набули подальшого розвитку пропозиції з удосконалення адміністративно-правового законодавства в частині формування та реалізації правової освіти в умовах євроінтеграції, що стосуються, зокрема, ухвалення Концепції безперервної правової освіти населення та Закону України «Про правову освіту населення», а також внесення змін до чинних нормативно-правових актів щодо діяльності юридичних клінік як суб'єкта здійснення правової освіти; взаємодії суб'єктів, що формують та реалізують державну політику з правової освіти населення; урегулювання питання контрольних повноважень Мін'юсту України та його територіальних органів за станом правової освіти.

З урахуванням викладеного, можна стверджувати, що новизна дисертації виявляється як у підході до вирішення визначеної мети та поставлених завдань, так і в запропонованому вирішенні наукової проблеми.

Дисертація містить низку інших напрацювань теоретичного та практичного характеру, які є своєчасними і можуть бути використані науковцями та практичними працівниками для подальшого удосконалення адміністративно-правового забезпечення правової освіти населення.

Наукова і практична цінність дисертації

Наукове та практичне значення роботи полягає у тому, що сформульовані у дисертаційному дослідженні теоретичні положення, висновки та пропозиції використовуються та можуть бути використані: у науково-дослідній роботі – положення та висновки дисертації можуть становити підґрунтя для наукових досліджень, пов'язаних із розробкою питань щодо сутності адміністративно-правового забезпечення правової освіти населення; нормотворчості – для розробки Закону України «Про правову освіту населення», Концепції про безперервну правову освіту, надання пропозицій щодо удосконалення Закону України «Про безоплатну правову допомогу», інших нормативно-правових актів, що регулюють питання правової освіти населення; правозастосуванні – для розробки пропозицій щодо удосконалення адміністративно-правового забезпечення правової освіти населення; навчальному процесі – під час викладання курсів «Адміністративне право України» та інших спеціальних курсів у юридичних закладах вищої освіти, а також написання монографій, підручників, посібників.

Зазначені пропозиції впроваджені в діяльність Науково-дослідного інституту публічного права; Головного територіального управління юстиції у Закарпатській області; Головного територіального управління юстиції у Полтавській області; Головного територіального управління юстиції у Кіровоградській області; Маріупольського інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Поряд із зазначеним вище, у дисертаційному дослідженні є спірні та дискусійні положення, недостатньо аргументовані положення, неточності, зокрема:

1. Дисертація лише виграла б, якби автор не лише запропонував систему принципів правової освіти населення, а й навів їх характеристику.

2. Автор акцентує на важливості контролю з боку Мін'юсту у сфері правової освіти, зауважує, що на сьогодні відсутні нормативно-правові акти, які б регулювали цей процес, однак не висловлює пропозицій щодо вирішення цієї проблеми.

3. У дисертаційному дослідженні автор слушно порушує питання про необхідність підготовки учителів циклу правових дисциплін для закладів середньої освіти, що суттєво впливає на якість правової освіти, однак у роботі відсутня чітка схема їх підготовки.

4. З урахуванням того, що на сьогодні вітчизняній науці притаманна активізація процесів інтеграції у світовий науковий простір, то у списку використаної літератури, варто було б навести більшу кількість зарубіжних першоджерел, що дало б змогу більш ґрунтовно та всебічно дослідити практичні аспекти правової освіти населення.

Утім, викладені зауваження мають переважно дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи та не знижують її достатній науковий рівень.

Висновок

Дисертація є самостійним доробком автора, посилання на наукові праці оформлені належно. Наукові статті, які опубліковані за темою дисертаційного дослідження у фахових виданнях, свідчать про якість проведеної роботи, базуються на особистих поглядах та результатах праці дисертантки.

Автореферат дисертації відповідає її змісту та повністю відображає основні положення і результати дослідження. Дисертацію та автореферат оформлено відповідно до встановлених вимог МОН України.

Виходячи з викладеного, можна стверджувати, що дисертація Гуцула Вадима Володимировича «Адміністративно-правове забезпечення правової освіти населення» містить наукові положення, сукупність яких у практично-прикладному аспекті забезпечує підвищення ефективності правової освіти населення.

Дисертація відповідає паспорту спеціальності, вимогам, що висуваються МОН України до кандидатських дисертацій, Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук, доцент,
 професор кафедри адміністративного права і процесу
 та митної безпеки Університету державної
 фіскальної служби України

В.В. Тильчик

